

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه کاشان
دانشکده علوم انسانی
گروه علوم تربیتی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
در رشته برنامه ریزی درسی

عنوان:

تحلیل وضعیت برنامه درسی پنهان دانشگاه علوم پزشکی کاشان و دانشگاه کاشان و
ارتباط آن با میزان هوش هیجانی دانشجویان

استاد راهنما:

دکتر علی یزدخواستی

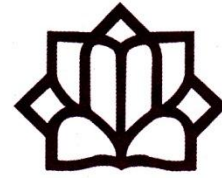
استاد مشاور:

دکتر حمید رحیمی

توسط:

زهرا تقوائی یزدلی

شهریور ۱۳۹۲

دانشگاه کاشان
دانشکده علوم انسانی

بسمه تعالی

تاریخ:
شماره:
پوست:

مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

نام و نام خانوادگی دانشجو: خانم زهرا تقوایی یزدلی شماره دانشجو: ۹۰۱۲۵۴۶۰۰۹

رشته: برنامه ریزی درسی دانشکده: علوم انسانی

عنوان پایان نامه: تحلیل وضعیت برنامه درسی پنهان دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه کاشان و ارتباط آن با میزان هوش هیجانی دانشجویان

تعداد واحد پایان نامه: ۴ واحد تاریخ دفاع: ۱۳۹۲/۶/۳۱

این پایان نامه به مدیریت تحصیلات تکمیلی به منظور بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد ارائه می گردد. دفاع از پایان نامه در تاریخ ۹۲/۶/۳۱ مورد تأیید و ارزیابی اعضای هیأت داوران قرار گرفت و با نمره $\frac{20}{20}$ به عدد $\frac{20}{20}$ و با درجه $\frac{20}{20}$ به تصویب رسید. اعضاء هیأت داوران:

عنوان	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
۱. استاد راهنما	دکتر علی یزدخواستی	استادیار	
۲. استاد مشاور	دکتر حمید رحیمی	استادیار	
۳. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر محسن نیازی	دانشیار	
۴. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر سید احمد مدنی	استادیار	
۵. نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر محسن نیازی	دانشیار	

دکتر محمد رضا منصورنیا
مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

آدرس: کاشان - بلوار قطب راوندی
کد پستی: ۵۱۱۶۷ - ۸۷۳۱۷
تلفن: ۵۱۱۲۲۲۷ - ۵۱۱۲۲۷۷
http://www.kashanu.ac.ir

تقدیم

به او که در امر هدایت بندگان، به قلم، این ابزار رشد و تعالی بشریت قسم خورد.

و

به راه‌کنشای عالم امکان، آقا علی بن موسی الرضا (علیه السلام) که امید، صبر و استقامت را در تمامی مراحل زندگی و در اتمام این رساله، وامدار لطف و عنایت آن امام رؤوف هستیم.

و

به پدر و مادر مهربان و زحمتکشتم

که وجودشان برایم همه عشق است و وجودم برایشان همه رنج.

توانشان رفت تا به توانایی رسم.

وجودشان سپیدی گرفت تا روی سپید بمانم.

آنان که فروغ نگاهشان، گرمی کلامشان و روشنی رویشان سرمایه جاودان زندگی ام بوده است.

تقدیر و تشکر

خدای را شکر گزارم که در پیمودن راه پرفراز و نشیب آموزش یاریم داد تا بار دیگر پله ای هر چند کوچک از علم و دانش را طی کنم و در پایان این راه که پایان دانش اندوزی نخواهد بود، بر خود لازم می دانم که از کلیه کسانی که مرا یاری نمودند تشکر و قدردانی نمایم.

از استاد گرامی جناب آقای **دکتر علی یزدخواستی** که با حسن نظر، مسئولیت راهنمایی رساله را بر عهده گرفتند، تشکر و سپاسگذاری می نمایم.

از استاد گرانقدر جناب آقای **دکتر حمید رحیمی** که با نکته سنجی و راهنمایی های ارزنده، مرا در انجام این پژوهش یاری نمودند، کمال تشکر را دارم.

در ادامه، از جناب آقای **دکتر محسن نیازی** به عنوان داور خارج از گروه و جناب آقای **دکتر سید احمد مدنی** به عنوان داور داخل گروه، تشکر و قدردانی می نمایم.

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی رابطه بین مؤلفه های برنامه درسی پنهان و هوش هیجانی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه کاشان بود. روش انجام پژوهش، از نوع توصیفی-همبستگی و جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه کاشان در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ بود که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای متناسب با حجم، تعداد ۲۲۵ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار جمع آوری اطلاعات، دو پرسشنامه شامل پرسشنامه برنامه درسی پنهان با ۳۶ گویه و پرسشنامه هوش هیجانی با ۳۵ گویه، که پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۶ برای پرسشنامه برنامه درسی پنهان و ۰/۸۷ برای پرسشنامه هوش هیجانی بدست آمد. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از روش های آماری ضریب همبستگی پیرسون، t تک نمونه ای، t مستقل، تحلیل واریانس، آزمون تعقیبی و رگرسیون استفاده شد. یافته ها نشان داد که رابطه بین وضعیت برنامه درسی پنهان و مؤلفه های وضعیت روش تدریس، روش ارزشیابی، فضای کالبدی و قوانین و مقررات با هوش هیجانی مثبت و معنادار بود. همچنین وضعیت برنامه درسی پنهان در حد نسبتاً مطلوب و میانگین هوش هیجانی دانشجویان بالاتر از حد متوسط بود. بین دیدگاه دانشجویان در مورد وضعیت برنامه درسی پنهان بر حسب رشته تحصیلی و نوع دانشگاه تفاوت معناداری وجود داشت، اما این تفاوت بر حسب جنسیت، مقطع تحصیلی و سال ورود معنادار نبود. همچنین بین هوش هیجانی دانشجویان بر حسب ویژگی های دموگرافیک تفاوت معناداری وجود نداشت.

کلمات کلیدی: برنامه درسی پنهان، هوش هیجانی، یادگیری، دانشجویان، دانشگاه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات پژوهش.....
۲	۱-۱- مقدمه.....
۳	۱-۲- بیان مسأله.....
۶	۱-۳- اهمیت و ارزش پژوهش.....
۸	۱-۴- اهداف پژوهش.....
۹	۱-۵- فرضیات پژوهش.....
۱۰	۱-۶- تعریف متغیرهای پژوهش.....
۱۰	۱-۶-۱- تعاریف نظری.....
۱۲	۱-۶-۲- تعاریف عملیاتی.....
۱۴	فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق.....
۱۵	۱-۲- مقدمه.....
۱۶	۲-۲- قسمت اول: برنامه درسی پنهان.....
۱۶	۲-۲-۱- سیر تکوین مفهوم برنامه درسی پنهان.....
۱۷	۲-۲-۲- تعریف و تبیین برنامه درسی پنهان.....
۱۷	۲-۲-۲-۱- بازشناسی برنامه درسی پنهان در قالب برنامه درسی.....
۱۸	۲-۲-۲-۲- تعریف برنامه درسی پنهان.....
۱۹	۲-۲-۳- اهمیت برنامه درسی پنهان.....
۲۴	۲-۲-۴- نظریه های برنامه درسی پنهان.....
۲۴	۲-۲-۴-۱- نظریه های ماهیتی.....
۲۶	۲-۲-۴-۲- نظریه های کارکردی.....
۲۹	۲-۲-۴-۳- نظریه های ابعادی.....
۳۱	۲-۲-۴-۴- نظریه های پیامدی.....

۳۲ نظریه های سطح محور..... ۵-۴-۲-۲
۳۳ نظریه های عاملی..... ۶-۴-۲-۲
۳۵ مؤلفه های برنامه درسی پنهان..... ۵-۲-۲
۳۵ مؤلفه روش تدریس..... ۱-۵-۲-۲
۳۷ مؤلفه روش ارزشیابی..... ۲-۵-۲-۲
۳۹ مؤلفه تعاملات استاد و دانشجو..... ۳-۵-۲-۲
۴۱ مؤلفه فضای کالبدی..... ۴-۵-۲-۲
۴۲ مؤلفه قوانین و مقررات..... ۵-۵-۲-۲
۴۳ مؤلفه تفکر انتقادی..... ۶-۵-۲-۲
۴۶ قسمت دوم: هوش هیجانی..... ۳-۲
۴۶ تعریف هوش..... ۱-۳-۲
۴۸ تعریف هیجان..... ۲-۳-۲
۵۰ رابطه هوش و هیجان..... ۳-۳-۲
۵۱ تاریخچه ظهور مفهوم هوش هیجانی..... ۴-۳-۲
۵۳ تعریف هوش هیجانی..... ۵-۳-۲
۵۶ نظریه ها و ابعاد هوش هیجانی..... ۶-۳-۲
۵۶ نظریه مایر و سالووی..... ۱-۶-۳-۲
۵۷ نظریه بار-ان..... ۲-۶-۳-۲
۵۹ نظریه برادبری و گریوز..... ۳-۶-۳-۲
۵۹ نظریه گلمن..... ۴-۶-۳-۲
۶۰ نظریه کوپر..... ۵-۶-۳-۲
۶۱ نظریه هیگز و دالویچ..... ۶-۶-۳-۲
۶۱ نظریه گلمن، بویاتزیس و مک کی..... ۷-۶-۳-۲
۶۲ اهمیت هوش هیجانی..... ۷-۳-۲
۶۳ آموزش هوش هیجانی..... ۸-۳-۲
۶۶ قسمت سوم: برنامه درسی و هوش هیجانی..... ۴-۲

۶۶	۲-۴-۱- تدوین اهداف.....
۶۷	۲-۴-۲- سازماندهی محتوا و تجارب یادگیری.....
۶۷	۲-۴-۳- انتخاب راهبردهای یاددهی-یادگیری.....
۶۹	۲-۴-۴- روش های ارزشیابی.....
۷۰	۲-۴-۵- نقش مجریان(معلم) برنامه درسی در آموزش هوش هیجانی.....
۷۳	۲-۵-۵- قسمت چهارم: پیشینه پژوهش.....
۷۳	۲-۵-۱- تحقیقات انجام شده داخلی.....
۷۸	۲-۵-۲- تحقیقات انجام شده خارجی.....
۸۰	۲-۶- خلاصه فصل.....
۸۱	فصل سوم: روش تحقیق.....
۸۲	۳-۱- مقدمه.....
۸۲	۳-۲- روش تحقیق.....
۸۳	۳-۳- جامعه آماری.....
۸۳	۳-۴- تعیین حجم نمونه.....
۸۴	۳-۵- روش نمونه گیری.....
۸۵	۳-۶- ابزار اندازه گیری.....
۸۵	۳-۶-۱- پرسشنامه برنامه درسی پنهان.....
۸۶	۳-۶-۲- پرسشنامه هوش هیجانی.....
۸۷	۳-۷- روایی پرسشنامه ها.....
۸۷	۳-۸- پایایی پرسشنامه ها.....
۸۸	۳-۹- روش جمع آوری اطلاعات.....
۸۹	۳-۱۰- شیوه تجزیه و تحلیل داده ها.....
۹۱	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها.....
۹۲	۴-۱- مقدمه.....
۹۳	۴-۲- تحلیل توصیفی.....

۹۳	۴-۲-۱- تحلیل توصیفی ویژگی‌های جمعیت شناختی گروه نمونه.....
۹۸	۴-۲-۲- تحلیل توصیفی گویه‌های پرسشنامه برنامه درسی پنهان.....
۱۰۴	۴-۲-۳- تحلیل توصیفی گویه‌های پرسشنامه هوش هیجانی.....
۱۰۷	۴-۳- تحلیل استنباطی.....
۱۲۲	فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری.....
۱۲۳	۵-۱- مقدمه.....
۱۲۴	۵-۲- بحث و نتیجه‌گیری.....
۱۳۲	۵-۳- پیشنهادات.....
۱۳۲	۵-۳-۱- پیشنهادات کاربردی.....
۱۳۴	۵-۳-۲- پیشنهادات پژوهشی.....
۱۳۵	۵-۴- محدودیت‌ها.....
۱۳۷	فهرست منابع و مآخذ.....
۱۴۷	ضمائم.....

فهرست جدول ها

عنوان	صفحه
جدول (۳-۱): توزیع فراوانی جامعه آماری به تفکیک دانشگاه.....	۸۳
جدول (۳-۲): توزیع فراوانی جامعه و حجم نمونه دانشجویان.....	۸۵
جدول (۳-۳): درجه بندی و نحوه ارزش گذاری گویه های پرسشنامه برنامه درسی پنهان.....	۸۶
جدول (۳-۴): توزیع سؤالات پرسشنامه ی سنجش وضعیت برنامه درسی پنهان.....	۸۶
جدول (۳-۵): درجه بندی و نحوه ارزش گذاری گویه های پرسشنامه هوش هیجانی.....	۸۷
جدول (۳-۶): برآورد پایایی مؤلفه های برنامه درسی پنهان و هوش هیجانی.....	۸۸
جدول (۴-۱): تحلیل توصیفی گروه نمونه بر حسب جنسیت.....	۹۳
جدول (۴-۲): تحلیل توصیفی گروه نمونه بر حسب رشته های تحصیلی.....	۹۴
جدول (۴-۳): تحلیل توصیفی گروه نمونه بر حسب دانشگاه.....	۹۵
جدول (۴-۴): تحلیل توصیفی گروه نمونه بر حسب مقطع تحصیلی.....	۹۶
جدول (۴-۵): تحلیل توصیفی گروه نمونه بر حسب سال ورود.....	۹۷
جدول (۴-۶): تحلیل توصیفی گویه های مؤلفه روش تدریس.....	۹۸
جدول (۴-۷): تحلیل توصیفی گویه های مؤلفه روش ارزشیابی.....	۹۹
جدول (۴-۸): تحلیل توصیفی گویه های مؤلفه تعاملات استاد و دانشجو.....	۱۰۰
جدول (۴-۹): تحلیل توصیفی گویه های مؤلفه فضای کالبدی.....	۱۰۱
جدول (۴-۱۰): تحلیل توصیفی گویه های مؤلفه قوانین و مقررات.....	۱۰۲
جدول (۴-۱۲): تحلیل توصیفی گویه های پرسشنامه هوش هیجانی.....	۱۰۴
جدول (۴-۱۳): نتایج آزمون ضریب همبستگی بین وضعیت برنامه درسی پنهان و هوش هیجانی.....	۱۰۷
جدول (۴-۱۴): نتایج آزمون ضریب همبستگی بین وضعیت روش تدریس و هوش هیجانی.....	۱۰۷
جدول (۴-۱۵): نتایج آزمون ضریب همبستگی بین وضعیت روش ارزشیابی و هوش هیجانی.....	۱۰۸
جدول (۴-۱۶): نتایج آزمون ضریب همبستگی بین وضعیت تعاملات و هوش هیجانی.....	۱۰۸
جدول (۴-۱۷): نتایج آزمون ضریب همبستگی بین وضعیت فضای کالبدی و هوش هیجانی.....	۱۰۹
جدول (۴-۱۸): نتایج آزمون ضریب همبستگی بین وضعیت قوانین و مقررات و هوش هیجانی.....	۱۰۹

- جدول (۴-۱۹): نتایج آزمون ضریب همبستگی بین وضعیت تفکر انتقادی و هوش هیجانی..... ۱۱۰
- جدول (۴-۲۰): نتایج ضرایب رگرسیون برنامه درسی پنهان و هوش هیجانی..... ۱۱۰
- جدول (۴-۲۱): نتایج آزمون t مقایسه میانگین وضعیت برنامه درسی پنهان..... ۱۱۱
- جدول (۴-۲۲): نتایج آزمون t مقایسه میانگین هوش هیجانی دانشجویان..... ۱۱۱
- جدول (۴-۲۳): تحلیل توصیفی وضعیت برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان بر حسب جنسیت..... ۱۱۱
- جدول (۴-۲۴): آزمون t مقایسه وضعیت برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان بر حسب جنسیت..... ۱۱۲
- جدول (۴-۲۵): تحلیل توصیفی وضعیت برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان بر حسب رشته تحصیلی..... ۱۱۲
- جدول (۴-۲۶): نتایج آزمون F میانگین وضعیت برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان بر حسب رشته..... ۱۱۳
- جدول (۴-۲۷): آزمون LSD در مورد تفاوت میانگین گروه ها..... ۱۱۳
- جدول (۴-۲۸): تحلیل توصیفی وضعیت برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان بر حسب نوع دانشگاه..... ۱۱۴
- جدول (۴-۲۹): آزمون t مقایسه وضعیت برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان بر حسب نوع دانشگاه..... ۱۱۴
- جدول (۴-۳۰): تحلیل توصیفی وضعیت برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان بر حسب مقطع تحصیلی..... ۱۱۵
- جدول (۴-۳۱): نتایج آزمون F میانگین وضعیت برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان بر حسب مقطع..... ۱۱۵
- جدول (۴-۳۲): تحلیل توصیفی وضعیت برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان بر حسب سال ورود..... ۱۱۶
- جدول (۴-۳۳): نتایج آزمون F میانگین وضعیت برنامه درسی پنهان از دیدگاه دانشجویان بر حسب سال ورود..... ۱۱۶
- جدول (۴-۳۴): تحلیل توصیفی میزان هوش هیجانی دانشجویان بر حسب جنسیت..... ۱۱۷
- جدول (۴-۳۵): آزمون t مقایسه میزان هوش هیجانی دانشجویان بر حسب جنسیت..... ۱۱۷
- جدول (۴-۳۶): تحلیل توصیفی میزان هوش هیجانی دانشجویان بر حسب رشته تحصیلی..... ۱۱۸
- جدول (۴-۳۷): نتایج آزمون F میانگین هوش هیجانی دانشجویان بر حسب رشته تحصیلی..... ۱۱۸
- جدول (۴-۳۸): تحلیل توصیفی میزان هوش هیجانی دانشجویان بر حسب دانشگاه..... ۱۱۹
- جدول (۴-۳۹): آزمون t مقایسه میزان هوش هیجانی دانشجویان بر حسب دانشگاه..... ۱۱۹
- جدول (۴-۴۰): تحلیل توصیفی میزان هوش هیجانی دانشجویان بر حسب مقطع تحصیلی..... ۱۱۹
- جدول (۴-۴۱): نتایج آزمون F میانگین میزان هوش هیجانی دانشجویان بر حسب مقطع تحصیلی..... ۱۲۰
- جدول (۴-۴۲): تحلیل توصیفی میزان هوش هیجانی دانشجویان بر حسب سال ورود..... ۱۲۰
- جدول (۴-۴۳): نتایج آزمون F میانگین هوش هیجانی دانشجویان بر حسب سال ورود..... ۱۲۱

فهرست شکل ها

صفحه

عنوان

- شکل ۱-۲-هرم برنامه درسی پنهان.....۲۹
- شکل ۲-۲-ابعاد هوش هیجانی در مدل مایر و سالووی.....۵۷
- شکل ۳-۲-ابعاد هوش هیجانی در مدل کوپر.....۶۰
- شکل ۴-۲-تدوین اهداف(غایت و مقاصد)برنامه درسی با توجه به مهارت های هوش هیجانی.....۶۶

فهرست نمودارها

صفحه

عنوان

- نمودار (۱-۴): تحلیل توصیفی گروه نمونه بر حسب جنسیت..... ۹۳
- نمودار (۲-۴): تحلیل توصیفی گروه نمونه بر حسب رشته های تحصیلی..... ۹۴
- نمودار (۳-۴): تحلیل توصیفی گروه نمونه بر حسب دانشگاه..... ۹۵
- نمودار (۴-۴): تحلیل توصیفی گروه نمونه بر حسب مقطع تحصیلی..... ۹۶
- نمودار (۵-۴): تحلیل توصیفی گروه نمونه بر حسب سال ورود..... ۹۷

فصل اول

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه

نظام آموزش و پرورش هر جامعه از انتقال آشکار و پنهان هنجارها و نگرش های خاص به فراگیران فارغ نیست. در نظام آموزشی، فراگیران طی دوره های طولانی که تأثیرپذیرترین دوره های رشد فردی است، در معرض آموزش برنامه های آشکار و مدون قرار دارند و ضمن آن تجاربی را کسب می کنند که به شکل غیرمستقیم یا غیرآگاهانه، شکل دهنده فرهنگ و ارزش های مورد پذیرش آنان است. اثربخشی این تجارب به مراتب بیشتر از روش های مستقیم و کوشش های آگاهانه است. صاحب نظران تعلیم و تربیت برای تشریح آموخته ها و نگرش هایی که تحت تأثیر این عوامل ضمنی در فراگیران شکل می گیرند و همچنین پیامد آن ها، از مفهوم برنامه درسی پنهان^۱ بهره گرفته اند (حداد علوی و همکاران، ۱۳۸۶). مفهوم برنامه درسی پنهان در مطالعات برنامه درسی آموزش عالی نیز از جمله مفاهیم بسیار ارزشمند و راه گشا در تفکر و عمل برنامه ریزی درسی است که به اختصار، به مجموعه ای از یادگیری ها در نظام آموزش عالی اطلاق می شود که در بستر فرهنگ حاکم بر محیط آموزشی (دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی) و بدون آگاهی کنشگران برنامه درسی آموزش عالی، یعنی اعضای هیأت علمی و دانشجویان حاصل می شود (بزرگ و خاکباز، ۱۳۹۲: ۳۹). در واقع، یادگیری یکی از گسترده ترین و متنوع ترین فعالیت های بشری است که می تواند در هر زمان و مکانی اتفاق بیفتد که اگر در محیط آموزشی (دانشگاه)، بدون برنامه ریزی و قصد و تعمد حاصل شود، به آن اصطلاح برنامه درسی پنهان اطلاق می گردد (فلاح و همکاران، ۱۳۹۱).

مارگولیس^۲، سولداتنکو^۳، ایگر^۴ و دیگران (به نقل از مهران و همکاران، ۱۳۸۶: ۵) به اهمیت توجه به برنامه درسی پنهان در نظام آموزش عالی تأکید ورزیده و ضمن انتقاد به نظریه پردازان انتقادی که توجهشان به برنامه درسی پنهان را تنها معطوف به تعلیم و تربیت ابتدایی و متوسطه نموده اند، عرصه آموزش عالی را صحنه ای

^۱. Hidden Curriculum

^۲. Margolis

^۳. Soldatenko

^۴. Acker

اصلی برای مهارت آموزی، اجتماعی شدن و تغییرات اجتماعی دانسته اند. اساساً هدف از تشکیل نظام آموزشی در سراسر دنیا، از آموزش ابتدایی تا آموزش عالی، به طور کلی پاسخ به خواست ها و در نظر گرفتن غرض نهایی جامعه است. اهداف نهایی تعلیم و تربیت را می توان در تحقق دو هدف کلی پرورش شخصیت انسان و رفع نیازهای اجتماعی خلاصه نمود (فتیحی واجارگاه و واحدچوکده، ۱۳۸۵: ۹۴). از این رو، توجه جدی و همه جانبه به عواملی که بستر لازم جهت دستیابی به این مهم را فراهم می سازند، اجتناب ناپذیر به نظر می رسد. دانشگاه به عنوان مرجع تربیت متخصصین، بایستی علاوه بر تمهید آموزش های رسمی، بر اهمیت نقش اثرگذار جعبه سیاه واقعیت ها و فرایندهای آموزشی نیز واقف باشد. آنچه قابل ملاحظه و تأمل است اینکه، "هوش هیجانی^۱ و قابلیت های مربوط به آن اکتسابی است و در درازمدت به دست می آید و به تدریج و با آموزش هایی که فرد از محیط اطراف خود و به ویژه خانواده و محیط آموزشی دریافت می کند، ایجاد و درونی سازی می شود" (کارشکی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۱۴).

اساساً توسعه، پیشرفت و بالندگی هر جامعه ای به سلامت و آگاهی افراد آن جامعه بستگی دارد و بخش اعظم این شهروندان آگاه، محصول نظام آموزشی هستند که وارد جامعه می گردند و این شهروندان خواه، ناخواه زمانی تحت تاثیر برنامه درسی و به ویژه برنامه درسی پنهان بوده اند (فلاح و همکاران، ۱۳۹۱).

۱-۲- بیان مسأله

برنامه های درسی^۲ از مهمترین ابزارهای تحقق بخشیدن به اهداف و رسالت های کلی آموزش عالی هستند (مومنی مهموئی و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۱) که در این راستا باید پاسخگوی شرایط و دغدغه های فعلی و آینده جامعه باشند و نقش سازنده ای در راستای حل مسائل و رشد فراگیران ایفا نمایند (خاقانی زاده و فتیحی واجارگاه، ۱۳۸۷). برنامه درسی به منزله ظرف و ظرفیتی در نظر گرفته شده است که کارکردهای چندگانه پیدا کرده و درصدد برآمده تا همه اتفاق های آموزشی آشکار و پنهان را در خود جای دهد (تقی پور و غفاری، ۱۳۸۸: ۳۴). برنامه درسی آشکار^۳ در قالب سندی مکتوب و مدون برای تصمیم گیری در مورد اهداف، محتوا، روش های تدریس و ارزشیابی، به سازماندهی فرایند یاددهی-یادگیری می پردازد، اما "مجموعه یادگیری ها و تجربی که فراگیران در نظام آموزشی کسب می کنند، محدود به برنامه درسی آشکار نیست و عوامل دیگری به

^۱. Emotional Intelligence

^۲. Curricula

^۳. ExplicitCurriculum

طور اجتناب ناپذیری در کنار برنامه های درسی رسمی وجود دارد که در بسیاری از جنبه ها حتی به طور پایداتر و نافذتر، در شکل گیری تجارب دانشجویان نقش دارد^۱ (علیخانی و مهرمحمدی، ۱۳۸۳). به زعم کلبرگ^۲، برنامه درسی پنهان با روابط اجتماعی در مدارس ارتباط پیدا می کند (به نقل از یوکسل^۳، ۲۰۰۵: ۳۳۲) و ناظر بر آموخته های دانش آموز از روابطش با سایر دانش آموزان، معلمان و اولیای مدرسه است (سبحانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۳). از دیدگاه ردیش^۴ (۲۰۰۹) برنامه درسی پنهان عبارت است از ارزش های ضمنی، رفتارها و هنجارهایی که در نظام آموزشی وجود دارد اما به صراحت در اسناد رسمی، مکتوب یا بیان نشده است. همچنین دری بین^۵ (۱۹۶۸)، به نقل از کنتلی^۶، ۲۰۰۹: ۸۳-۸۴) استدلال می کند که هر دانش آموز دارای زمینه های مختلف خانوادگی با هنجارهای مدرسه روبرو می شود، هنجارهایی که او را برای عرصه عمومی زندگی آماده خواهد کرد.

برنامه درسی پنهان در یک محیط آموزشی اشاره به جو عاطفی^۶ و شرایطی نانوشته دارد که دارای بیشترین اثر بر ارزش ها و عواطف مخاطبان یادگیری است (کازمی و مهرام، ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰) و چه بسا توجه نکردن به آن، آسیب های تربیتی جبران ناپذیری را به دانش آموزان وارد کند (صالحیان، ۱۳۸۹: ۴۸). آسبروکس^۷ (۲۰۰۲) بهترین شکل برنامه درسی پنهان را در پرورش کنجکاوی عقلانی و رشد عاطفی خلاصه نموده است که فرصت هایی را برای کشف علایق و توسعه قابلیت های جدید فراهم می آورد. صاحب نظرانی که به بعد اجتماعی برنامه درسی پنهان توجه داشتند، معتقد بودند احساسات، باورها و رفتارهای یادگیرنده از ویژگی هایی هستند که تحت تأثیر برنامه درسی پنهان قرار می گیرند (بیان فر و همکاران، ۱۳۸۹). بدین ترتیب برنامه درسی پنهان، فراتر از مباحث جامعه شناختی به منظور تحت تأثیر قرار دادن خودمفهومی های فراگیران گام بر می دارد (علیخانی و مهرمحمدی، ۱۳۸۳). در همین راستا، دیدگاه فیلیپ جکسون^۸ به عنوان اولین نظریه پرداز برنامه درسی پنهان در تأیید وجود ارتباط این برنامه با مهارت های فردی و بین فردی و یا به عبارتی هوش هیجانی فراگیران قابل ملاحظه است. وی در اهمیت برنامه درسی پنهان بیان می کند که: «این برنامه بر مهارت های

1. Kohlberg

2. Yuksel

3. Redish

4. Dreeben

5. Kentli

6. Emotional Climate

7. Ausbrooks

8. Philip Jackson

خاصی تاکید می‌ورزد، دانش آموزان می‌آموزند که آرام و منضبط بمانند، خویشتندار باشند، تلاش نمایند وظیفه خود را کامل انجام دهند، شلوغ نکنند و مؤدبانه رفتار کنند» (فتحی واجارگاه و واحدچوکده، ۱۳۸۵). توجه به هیجان‌ها و کاربرد مناسب آن‌ها در روابط انسانی، درک احوال خود و دیگران، خویشتنداری و تسلط بر خواسته‌های آنی، همدلی با دیگران و استفاده مثبت از هیجان‌ها و شناخت آن‌ها، مهارت‌هایی است که در قالب مفهوم هوش هیجانی معنا می‌یابد (حسینی سده و فتحی آشتیانی، ۱۳۸۸). هوش هیجانی به معنای توانایی اداره مطلوب خلق و خوی و وضع روانی و کنترل تکانش‌ها، عاملی است که هنگام شکست ناشی از دست نیافتن به هدف، در شخص ایجاد اندیشه و امید می‌کند (بخشی سورشجانی، ۱۳۸۷: ۹۸).

بنا بر کلیت تعاریف هوش هیجانی، هر یادگیرنده برای کسب موفقیت ابتدا باید احساسات و هیجانات خود را بشناسد و تحت کنترل خود درآورد. به علاوه، باید احساسات و هیجانات دیگران را بشناسد و بسنجد و بر آن‌ها تاثیر بگذارد و از این مجموعه شرایطی را به دست آورد که بتواند به بهترین وجه ممکن از فرصت‌های یادگیری فراهم شده استفاده کند. این توانمندی که آن را «سواد عاطفی»^۱ نام می‌نهند (رئیس دانا، ۱۳۸۹: ۳۱)، از مجموعه‌ای از مهارت‌ها تشکیل می‌شود که اکثر آن‌ها از طریق آموزش، قابل یادگیری و تقویت هستند (فاطمی، ۱۳۸۵: ۵۶). همچنین بر اساس نظر گلمن^۲، هوش هیجانی مفهومی قابل یادگیری است و بر خلاف بهره هوشی (IQ) که در طول زندگی سطح آن تقریباً ثابت و ایستا می‌باشد، قابل توسعه و رشد است (عباسی و روشن چسلی، ۱۳۸۹: ۳۲). یادگیری هیجانی و اجتماعی، قطعه گمشده‌ای از رسالت نظام‌های آموزشی است (کریس جانسون^۳، ۲۰۰۶: ۵۳). آنچه حائز اهمیت است لزوم ارتباط این نظام‌ها با عرصه‌های مختلف زندگی است و عملکرد ضعیف دانشجویان در عرصه‌هایی مانند ابراز عواطف، مدیریت و تنظیم عواطف و مانند آن‌ها نشانگر رشد تک بعدی افراد و عقب ماندن از ابعاد زندگی روزمره در نتیجه بی‌توجهی به این ارتباط است. "توسعه، پیشرفت و بالندگی هر جامعه‌ای به سلامت و آگاهی افراد انسانی و شهروندان آن جامعه بستگی دارد و بخش اعظم این شهروندان آگاه، محصول نظام آموزشی هستند که وارد جامعه می‌گردند و این شهروندان خواه، ناخواه زمانی تحت تاثیر برنامه درسی و به ویژه برنامه درسی پنهان بوده‌اند" (فلاح و همکاران، ۱۳۹۱). برنامه درسی پنهان در حد معنی داری تعیین کننده آن چیزی است که مبنای احساس ارزش و عزت نفس همه

¹ . Emotional Literacy

² . Goleman

³ . Kristjansson

شرکت کنندگان است و همین برنامه درسی پنهان است که بیش از برنامه درسی رسمی^۱ در سازگاری شاگردان و استادان تاثیر دارد (سیلور و همکاران، ۱۳۷۸: ۶۵؛ ملکی، ۱۳۸۲: ۶۴)، چرا که فراگیران و مربیان می آموزند که هنجارهای اجتماعی یا اصول رفتاری نانوشته و قصدنشده ای را که از عملکرد ارکان آموزشی و تربیتی محیط اجتماعی آموزشگاه دریافت داشته اند را پذیرفته و بر اساس آن عمل کنند (کریمی، ۱۳۹۱: ۱۲۶-۱۲۷). بدین ترتیب پژوهشگر با توجه به اهمیت اثرگذاری عاطفی و احتمال پایدار بودن تاثیرات مثبت و منفی برنامه درسی پنهان و یا به عبارتی جعبه سیاه آموزشی در دانشجویان از یک سو و قابل یادگیری بودن هوش هیجانی از سوی دیگر، با این سؤال مواجه شده است که چگونه برنامه درسی پنهان و مؤلفه های آن با میزان هوش هیجانی دانشجویان رابطه پیدا می کند؟

۱-۳- اهمیت و ارزش پژوهش

آنچه برنامه درسی پنهان آموزش می دهد، می تواند تأثیرگذارترین مطالبی باشد که فراگیر در دوره تحصیل یاد می گیرد (کریمی، ۱۳۹۱). دانشجویان از طریق برنامه های درسی و به ویژه برنامه درسی پنهان با انواع دانش علمی، اجتماعی، تاریخی، اقتصادی و سیاسی و مهارت ها و نگرش های مختلفی همچون احترام، صداقت، سعه صدر، همدردی، وطن پرستی، تعهد و مسئولیت پذیری، توجه به نفع عموم، برابری، رعایت قانون و مقررات و غیره آشنا می شوند (تقی پور و غفاری، ۱۳۸۸: ۳۶). آن ها همچنین می توانند دانش، مهارت ها، مفاهیم و نگرش هایی را فراگیرند که برای پرورش آن ها خطرآفرین بوده و تهدید محسوب گردد (فتیحی واجارگاه و واحدچوکده، ۱۳۸۵).

از سوی دیگر، در سال های اخیر اهمیت تحول و رشد سلامت هیجانی افراد در محیط های آموزشی افزایش یافته و بر نقش متخصصان تربیتی تاکید زیادی شده است. از این رو، توجه جدی و همه جانبه به عواملی که بستر لازم جهت دستیابی به این مهم را فراهم می سازند، اجتناب ناپذیر به نظر می رسد. "نتایج پژوهش های انجام شده در خصوص هوش هیجانی در خارج از کشور نشان داده است که مدارس موفق هستند که به ایجاد رابطه مناسب بین دانش آموزان، معلمان و دانش آموزان و سایر اعضای مدرسه کمک می کنند (ایمانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۳۳). در حدود دو هزار سال قبل، ارسطو اشاره داشته است که تمام یادگیری ها یک مبنای عاطفی و هیجانی دارند. توجه به ارتباط مثبت میان معلم و شاگرد به عنوان شرط لازم برای یادگیری، خود

^۱. Formal Curriculum